

Barrès anteckningar

FÖR TJUGU ÅR SEDAN, fem år efter Barrès död, började publiceringen av hans efterlämnade anteckningar — kronologiskt ordnade dagboksblad, reflexioner, förstudier till tal och böcker. Med världskriget avbröts utgivningsarbetet. Nu har det änyo börjat; i våras förelåg den tolfte samlingen av anteckningar, och därmed har serien bragts fram till juni 1920. För studiet av Barrès är dessa anteckningar, som mer gäller det inre livet än de yttre händelserna, av den mest centrala betydelse. De är också — eller åtminstone delar av dem — av självständigt värde som konstverk och bekännelse; några recensenter har förklarat att Barrès genom dem efter sin död givit oss sitt främsta arbete.

Barrès allmänna, för en hel grupp av författare typiska utvecklingsgång är väl känd och nästan till leda genomdiskuterad. Född 1862, alltså med barndomsminnen från den tyska erövringen, kom Barrès från gymnasiet i Lothringens Nancy, där han mottagit en strängt rationalistisk undervisning, till Paris och började sin bana som författare. Hans första böcker bär samlingstiteln "Jagkulen", och den ger nyckeln till hans åskådning. I lägnat av en absolut skepticisism ville han bli "en fri människa", känslomässigt och intellektuellt utnyttja sitt jag till det yttersta. "Man måste känna så mycket som möjligt, under det att man analyserar så mycket som möjligt." Efter några år sade han sig finna denna sysselsättning — som likväl utmynnade i några utsökta arbeten — ointressant såvida inte en positiv åskådning, en känsla av lojalitet mot något eller någon, gav hans ande kraft och friskhet. Han krävde "en värmande fördom" och förkunnade att vi bör stänga vårt "hjärta mot sanningen". Boken "Under barbarernas ögon" — med barbarer menade Barrès vid denna tid inte tyskar, utan alla som ville påverka eller hindra hans fria utveckling, ungefär detsamma som samhället hos Rousseau — slutade med att åkalla den makt som skulle kunna berika jaget med illusioner: "blott du, herre, om du finns någonstans, ett axiom, en religion eller en furste bland människor".

Han fann en blandning av axiom och religion: nationalismen. Det skedde genom "en furste bland människor", gene-

Maurice Barrès

ral Boulanger. Vid tjugufem års ålder blev Barrès boulangist, och han har mer lysande än någon annan skildrat denna rörelse i "L'appel au soldat". Fursten bland människor visade sig snart omöjlig som frälsare och ledstjärna, men nationalismen förblev Barrès trogen. Han blev den franska patriotismens litteräre, som deputerad också dess politiske, målsman. I en serie romaner kritiserade han republiken och ville förmå den "rotlösa" ungdom som flyttat från provinserna till Paris och därmed förlorat kontakten med "de franska sanningarna" att i nationalismen återvinna tron och passionen. I en annan serie kontrasterade han de tyska barbarerna mot fransmännen, som en latinsk kultur drivit till förintning och balans. I en bok kring Dreyfusprocessen — att Dreyfus var skyldig hörde till "de franska sanningarna" — sökte han ge teoretisk klarhet åt sin åskådning. Genom att tala om de förlorade provinserna, främst Lothringen, som prinsessor i fångenskap blev han revanschens målsman — efter Dérout ledde patriotligans chef. Han hade nått sitt yttre mål då han som en av de "lothringska furstarna" — den andre var Poincaré — i de befriade provinserna hyllades som segrarnas inspiratör. Ingen, så betygar hans biografier, hade utövat ett så stort inflytande på den ungdom som Frankrike offrade under det stora kriget.

Tankelinjen i Barrès ideologi var den enklaste möjliga. Den var hämtad från Taines lära om rasens och miljöns bestämmande betydelse. Utan att hemfalla till rasfantasier i större stil betecknade Barrès nationalismen som en determinism; mil-

jön och traditionen — "jorden och de döda" — måste bestämma den enskildes uppfattning. Att bli nationalist var därför blott att "godta en determinism", att böja sig för det oundvikliga. Som fransman måste man se allt ur fransk synpunkt, arbeta för franska sanningar. Denna ståndpunkt måste kompletteras med anti-intellektualism; Barrès talade om intelligensen som "ett obetydligt ting på ytan av våra jag" och förklarade att den "absoluta sanningen" — t. ex. att Dreyfus var oskyldig — "är icke av denna världen, det behövs den plumpa religiösa optimismen hos vissa ignoranter för att lova oss den". Men redan av de under livstiden utgivna skrifterna framgår att Barrès genomskådade dessa konstruktioner. Halvt om halvt betraktade han nationalismen som "en värmande fördom", en utgångspunkt för "den kärlek till handlandet" som han begärde efter att ha upplevt "själens entusiasm och hjärtats ömhet". Ordet myt hade vid denna tid inte slagit igenom i sin moderna politiska betydelse. Men Barrès var i realiteten en av "mytteorins" första representanter. Tron var ett upphetsningsmedel, en stimulans, kraftigare och framför allt varaktigare än kärlek och självanalys. "Låt oss vara passionerade och skeptiska!" Ibland var det möjligt att tro på fullt allvar — för Barrès främst genom den kärlek till Lothringen som han genom årliga besök snarare eggade än tillfredsställde. Vad som alltid var äkta var behovet att tro, behovet av stöd. Denna lidelsefulla nationalism, som genom ironin bevarade en viss kontakt med realiteten, kunde tjusa ungdomen — tron förlorade sin fadad smak genom tillsatsen av oro och tvivel.

På detta sätt blev Barrès, såsom Kjell Strömberg betonat, Gides motpol i fransk debatt — en debatt som i dessa dagar fortsattes genom Barrès Cahiers och Gides Journal. Den ene sökte och fann så snabbt och så till synes totalt, den andre sökte och fann ingenting, tycktes inte vilja finna någon-

ting, gjorde småningom själva experimenterandet till en åskådning. "Den som söker han finner." Var inte passionen större hos Barrès, tydde inte den villkorliga intellektuella kapitulation som trons accepterande innebar på att behovet av en hållpunkt var starkare? Var inte Gides sökande en ren skenverksamhet, ett uttryck för maktlystnaden hos ett jag vars högfärd och självbelåtenhet möjliggjorde en andlig autarki? Eller förhöll det sig alldeles tvärtom? Hade Barrès kapitulat på grund av att hans skepsis, hans fria tanke var svag, hade han rent av tänkt på den ära som en stor författare kunde vinna genom att, med vissa föga markerade reservationer, göra sig till representant för en populär åskådning, genom att bli en Messias för brackor?

Barrès problematik belyses i hans Cahiers. Utan tvivel har Gide rätt då han i sin dagbok talar om deras monotoni, deras ödslighet. Brytningen mellan tro och nihilism återkommer i otaliga variationer. Ibland skriver Barrès för sig själv ungefär detsamma som han säger i sina tal och utgivna skrifter. Men han behandlar sin åskådning med en överlägsenhet, en egocentricitet och en melankoli som inte gärna kunde offentliggöras. Under tjugufem år vänder han oavbrutet tillbaka till samma frågor, samma tankar. Han är trött på sig själv, sina idéer, sina aktioner. Det gäller att "ge en mening åt livet, att försäkra sig om ett allbi, en tillflykt från universums medelmåttighet". Men lyckas det? "Livet gör mig förtvivlad. Det är för mig detsamma som Frankrike för en bilist som korsat landet i alla riktningar. Det är ett fängelse som inte erbjuder mig någon lockelse, något okänt." Han vill försvinna, bli en annan, skaffa sig ett nytt namn, en ny åskådning. Nationalismen har varit en bra motor, men nu arbetar den inte längre — den tanken skymtar samtidigt med de stora insatserna i Dreyfusaffären. "Mina första etapper, mina första sanningar är lätta att slå sönder", och "efter mitt individualistiska och mitt nationalistiska stadium återstår för mig blott musiken och religionen". I sitt arbetsrum känner Barrès att han själv är uppryckt med rötterna — representerar den intellektuella nihilism som han säger sig avsky, men ute i naturen vaknar känslan av "mitt Lothringen" — det Lothringen som han säger sig själv ha skapat.

26/7

Är det någon mening att tala om nationalismen som en determinism? "Ingen har kommanderat mig. Jag har själv givit mig denna fatalism: att de döda skall härska över mig. Dit har han alltså kommit, den fria människan." Tanken på döden blir en allt större del av verkligheten — anteckningarna bestyrker Tharauds uppgifter från sekreterartiden hos Barrès. "Under denna neurasteni skärpes känslan för döden, detta myllrande av maskar i min kropp som är hela mitt hemliga liv, nerven i min oro. Hatet till livet, det är kärnan i min lidelse, som aldrig innebar en marsch mot något, utan en flykt till något annat; viljan till självförstörelse, det är den andra hemligheten hos denna apostel för jagets utveckling och utvidgning."

I denna spänning levde Barrès, ur den föddes det säregnet eggande i hans nationella tal med deras trots mot både fienden vid Frankrikes gränser och tvivlet i hjärtat. Tanken går till den hjälte som en än mera berömd tysk författare vid samma tid formade. "Ja, Thomas Buddenbrooks tillvaro var inte längre något annat än en skådespelares, men en sådan skådespelares vars hela liv intill de minsta och alldagligaste småsaker blivit en enda prestation. Den fullständiga bristen på ett uppriktigt och levande intresse som kunde ha fångat honom, utarmningen och ödeläggelsen av hans inre... hade gjort detta av hans tillvaro, hade gjort den konstlad, medveten, tvungen, och lett till att varje ord, varje rörelse, varje uppträdande bland människor hade blivit ett stycke krafttödande och upprivande teater."

Känslan av det problematiska, just i Thomas Manns mening "betänkliga" i Barrès nationalism blir likväl inte huvudintrycket av dessa trots enformigheten fascinerande anteckningar. På ett sätt som erinrar om stora religiösa tänkare finner vi här en människas i kamp om sina idéer — om sin "frälsning", som Barrès ofta själv uttryckte saken. Barrès Cahiers blir en pregnant illustration till hans ord: "Edra idéer, edra idéer; men vad finns det bakom dem? Er törst."

Herbert Tingsten

Postum furstetrohet

I docent Folke Lindbergs artikel i Historisk tidskrift har klarlagts att Oscar II förde en högst personlig utrikespolitik. I samtal med och brev till främmande statsöverhuvuden och ämbetsmän gjorde han deklamationer om svensk politik, sökte påverka de utländska staternas politik och begärde till och med stöd och hjälp mot ett av de länder i vilka han var kung. Särskilt anmärkningsvärd var hans strävan att förmå Tyskland till aktioner av skilda slag gentemot Norge. "Huvudsyftet med hans sonderingar i Berlin var", enligt vad docent Lindberg betygar, "att utröna huruvida han kunde räkna på tyskt stöd i händelse av en väpnad unionskonflikt." Därjämte bad han kejsar Wilhelm utöva påtryckningar av skilda slag mot norrmännen. Grundlagsbestämmelsen om att alla meddelanden i utrikesärenden måste ske genom utrikesministern sattes därmed å sido. Den, torde man kunna påstå, allmänt erkända grundsatsen att en monark inte bör föra mot eget land riktade förhandlingar blev

likaledes överträdd. Betecknande är att till och med en svensk utrikesminister, Alfred Lagerheim, reagerade mot dessa metoder. Efter sin utnämning år 1899 framhöll han i brev till den svenske ministern i Berlin "att vi icke skola söka att draga våra unionella tvister under utlandets dom, än mindre begära dess inblandning".

Vad den svenske utrikesministern för femtio år sedan i konstitutionalismens Sverige ansåg olämpligt, det finner Svenska Dagbladet i dagens Sverige helt i sin ordning. Dess bevisföring går, såsom Expressen fyndigt påpekat, på tre linjer: 1) kungen hade rätt och plikt att föra en personlig utrikespolitik; 2) denna utrikespolitik var i stort sett vis och framsynt; 3) kungens uppträdande var grundlagsenligt, eftersom hans kampanjer blev betydelselösa. Tankeförvirringen i Svenska Dagbladet är redan härigenom tillräckligt belyst. Expressen har emellertid, måhända av förklarlig trötthet, inte antecknat en annan av Svenska Dagbladets försvarslinjer: 4) kungen förde alls ingen personlig utrikespolitik.

Det obehagliga intryck som de nya forskningsresultaten har gjort och måste ha gjort, särskilt i Norge, förstärks av att en stor svensk tidning helt identifierar sig med den kungliga politiken av 1890-talets modell. Det är angeläget att till dämpandet av denna irritation framhålla att så groteskt tänker inte många svenskar nu för tiden. Rojalismen i Sverige är visserligen stark och utbredd, men den tar

sig nästan genomgående mera vettiga och mindre pinsamma former.

Dagens Nyheter påpekade i söndags att ett av Svenska Dagbladets argument förde tanken på högerns uppträdande efter borggårdstalet 1914. Man gjorde då på fullt allvar gällande att eftersom regeringsbeslut grundlagsenligt kunde fattas blott av konungen i statsrådet och eftersom kungens på borggården deklarerade beslut inte fattats i denna ordning, så var det ingenting att säga om saken. På detta svarar Svenska Dagbladet med en replik som med tanke på tidningens övriga insatser i denna fråga inte kan uppfattas som ett medvetet skämt. "Allt blir här till sist beroende av det sakliga värde man tillmäter en så allvarlig meningsyttring av den konstitutionella monarken." I Dagens Nyheter skrevs år 1928 att monarken handlat "av djup personlig ansvars känsla och en bättre insikt om det verkliga världsläget än den som våra politiker både till höger och vänster i gemen visade sig besitta". Alltså, blir slutsatsen, Dagens Nyheter menar nu något helt annat än för tjuguet år sedan.

Det skulle inte falla denna tidning in att vara generad över att de här framförda åsikterna ändrats på tjuguet år — på många punkter har säkerligen så skett. Men att kungen år 1914 trodde sig handla rätt och att han — särskilt genom sina tyska förbindelser — var bättre underkunnig om krigsfaran än de flesta svenska politiker, det skall lika litet år 1949 som år 1928 bestridas. Emellertid: förstår man inte att en helt annan sak är att godta tanken på personliga kungliga ingripanden? Eller menar Svenska Dagbladet att en kung som tror sig ha rätt och kan stödja sig på speciella informationer därmed får rätt att kränka statsskicket? Och om det gäller kungen, gäller det väl också andra, regeringen, riksdagen, byråkratin? Det är ett slags revolution i permanens som här förkunnas. Menar tidningen detta? Naturligtvis inte; den bara pratar på.